

SÁCH GIÁO KHOA PHỔ THÔNG NƯỚC NGOÀI VÀ MỘT SỐ KINH NGHIỆM CHO VIỆT NAM

GS.TS. NGUYỄN MINH THUYẾT

1. Cứ liệu

Bài viết này dựa trên kết quả phân tích một số bộ sách giáo khoa (SGK) nước ngoài bao gồm 5 bộ SGK *Tiếng Pháp* ở tiểu học và một số SGK *Ngôn ngữ và Văn học* ở trung học của CH Pháp; bộ SGK *Tiếng Anh* từ tiểu học đến hết trung học của bang Tamilnadu, CH Ấn Độ; một số SGK *Tiếng Anh* ở tiểu học và trung học của VQ Anh và Bắc Ailen; một số SGK *Tiếng Nga* ở tiểu học và trung học của CHLB Nga; bộ SGK *Ngôn ngữ* ở tiểu học của Tổ chức Escuela Nueva (Ngôi trường Mới), Colombia và bài viết *SGK Ngữ văn của Hàn Quốc và kinh nghiệm đối với Việt Nam* của Cho Jae Hyun và Bùi Mạnh Hùng¹.

2. Sự đa dạng của SGK các nước

Cứ liệu khảo sát cho thấy tất cả các nước mà bài viết này đề cập đều có nhiều bộ SGK. Chẳng hạn, 5 bộ SGK *Tiếng Pháp* ở trường tiểu học Pháp mà chúng tôi có trong tay là do các nhóm tác giả khác nhau biên soạn và các nhà xuất bản (NXB) khác nhau công bố: bộ *Il étail ... une petite grenouille* của NXB Clé International (Paris, 1986); bộ *Le français* của NXB Hachette (Paris, 1987); bộ *Methode de lecture* của NXB Bordas (Paris, 1992); bộ *Langue française* của NXB Nathan (Paris, 1995); bộ *La courte échelle* của NXB Hatier (Paris, 1996).

Bộ sách của Ấn Độ mà chúng tôi có là bộ sách của bang Tamilnadu dành cho học sinh (HS) phổ thông hệ học bằng tiếng Anh (Chính quyền bang Tamilnadu xuất bản, 2010). Hệ học bằng tiếng Tamil ở bang này có bộ SGK riêng và mỗi bang ở Ấn Độ cũng có những bộ SGK riêng.

Ở Hàn Quốc, theo Cho Jae Hyun và Bùi Mạnh Hùng, từ năm 1995, nước này bắt đầu xóa bỏ chính sách độc quyền về SGK. Theo đó, SGK gồm 2 loại:

- Loại thứ nhất là SGK quốc gia do Bộ Giáo dục và Phát triển nguồn nhân lực Hàn Quốc (MOEHRD) tổ chức biên soạn, bao gồm tất cả SGK mầm non và tiểu học, sách *Quốc ngữ* (Tiếng Hàn), *Quốc sử* (Lịch sử Hàn Quốc), *Đạo đức* cho các lớp còn lại.

- Loại thứ hai là SGK do các NXB tư nhân tổ chức biên soạn, MOEHRD thẩm định, bao gồm SGK dùng cho các môn học khác ở trung học. Ở THCS có 32 bộ

sách môn Toán, 9 bộ sách môn Khoa học và 10 bộ sách môn Xã hội. Ở THPT có 28 bộ sách môn Toán (trong đó có 16 bộ cho lớp 10 và 12 bộ cho lớp 11 và 12), 8 bộ sách môn Hóa, 9 bộ sách môn Vật lý, 6 bộ sách môn Lịch sử Hàn Quốc hiện đại, 8 bộ sách môn Sinh học, 8 bộ sách môn Địa lý Hàn Quốc, 8 bộ sách môn Xã hội, 11 bộ sách môn Khoa học, v.v..

Từ năm 2009, các NXB tư nhân được phép tổ chức biên soạn và phát hành SGK THCS và THPT kể cả các môn Quốc ngữ, Quốc sử và Đạo đức. Tất cả SGK tiểu học sẽ do MOEHRD tổ chức biên soạn, ngoại trừ SGK môn Thể dục, Âm nhạc, Nữ công gia chánh và Tiếng Anh dành cho các NXB tư nhân, MOEHRD chỉ kiểm tra và sửa đổi những chỗ cần thiết. Các trường học có thể lựa chọn một số sách không qua thẩm định của nhà nước, trừ SGK các môn Quốc ngữ, Đạo đức, Xã hội, Toán, Khoa học, Kỹ thuật, Âm nhạc, Thể dục. Thậm chí MOEHRD khuyến khích các trường tự biên soạn SGK để càng ngày càng có thêm nhiều người tham gia vào việc biên soạn những cuốn sách có chất lượng cao cho học sinh.

3. SGK Ngữ văn ở trường tiểu học các nước

3.1. Nhìn chung, môn học tương đương với môn Tiếng Việt ở bậc tiểu học các nước mà chúng tôi khảo sát đều được đặt theo tên ngôn ngữ được dạy, ví dụ: Tiếng Anh, Tiếng Pháp, Tiếng Nga. Hầu hết SGK được đặt theo tên môn học. Tuy nhiên, cũng có một số trường hợp sách lấy những cái tên có tính nghệ thuật để hấp dẫn học sinh, như: *La courte échelle* (Nâng bước), *Il étail ... une petite grenouille* (Con ếch nhỏ),... Bộ SGK của Hàn Quốc lấy tên là *Quốc ngữ*. Còn bộ SGK của Tổ chức Escuela Nueva (Ngôi trường Mới), Colombia lấy tên là *Ngôn ngữ*².

3.2. Các bộ sách có số lượng sách khác nhau. Có bộ dành cho mỗi lớp 1 quyển. Có bộ dành cho mỗi lớp vài ba quyển. Ví dụ, bộ *Il étail ... une petite grenouille* cho lớp 1 của Pháp gồm 3 quyển: một quyển dạy đọc (lecture), một quyển dạy viết (écriture), một quyển dạy hoạt động (activités). Ở Hàn Quốc, từ lớp 1 đến lớp 3, mỗi học kì có 3 quyển: sách dạy đọc, sách dạy viết, sách dạy nói và nghe; còn từ lớp 4 đến lớp 6, mỗi học kì chỉ có 2 cuốn: sách dạy đọc, sách dạy viết - nói và nghe.

3.3. Về cấu trúc SGK, có thể thấy 3 loại hình chính như sau:

² Bogota, Colombia, 2009.

¹ Cho Jae Hyun và Bùi Mạnh Hùng. *SGK Ngữ văn của Hàn Quốc và kinh nghiệm đối với Việt Nam*. - Tạp chí *Ngôn ngữ và Đời sống* số 2 (158) / 2008, tr. 20 - 26.

3.3.1. Cấu trúc theo trục kiến thức ngôn ngữ học

Tiêu biểu cho cấu trúc này là bộ sách *Langue francaise* của NXB Nathan. Mỗi quyển trong bộ sách dành cho một lớp, gồm một số phần (partie), mỗi phần gồm một số bài học (unit) và mỗi bài học gồm 4 mục *Ngữ pháp, Từ vựng, Chính tả và Chia động từ*; các phần và bài học đều không có tên chung. Ví dụ, sách lớp 3 có 3 phần. Phần 1 có 10 bài học. Bài học 1 gồm các mục sau:

- Ngữ pháp: Từ văn bản đến câu.
- Từ vựng: Sắp xếp các từ (theo trật tự abc).
- Chính tả: Từ khẩu ngữ đến bút ngữ.
- Chia động từ: Quá khứ, hiện tại, tương lai.

Mỗi mục nói trên đều bắt đầu bằng việc phân tích một văn bản ngắn, từ đó rút ra kết luận, rồi làm bài tập thực hành. Chẳng hạn, để học kiến thức ngữ pháp (*Từ văn bản đến câu*), sách giới thiệu mẫu chuyện *Chú chó con* và nêu các yêu cầu như sau:

- Đọc văn bản.
- Văn bản trên gồm bao nhiêu đoạn ?
- Mỗi đoạn cho ta biết điều gì ?
- Văn bản trên gồm bao nhiêu câu ?
- Mỗi câu cho ta biết điều gì ?

Kết luận được đóng khung là:

"- Một văn bản thường gồm nhiều đoạn. Khi viết, ta xuống dòng để đánh dấu mở đầu một đoạn.

- Một đoạn thường gồm nhiều câu. Mỗi câu là một chuỗi từ được tổ chức và có một ý nghĩa. Câu mở đầu bằng một chữ hoa và kết thúc bằng một dấu chấm."

Sau kết luận nói trên, sách cho 6 bài tập thực hành, trong đó có bài tập sắp xếp lại trật tự từ để tạo thành câu đúng, viết lại dấu chấm và chữ hoa bị bỏ sót, sắp xếp lại các câu đã cho thành một đoạn, đặt câu với những từ đã cho, viết một số câu để tả một con mèo nhỏ.

3.3.2. Cấu trúc theo trục chủ đề của bài đọc

3.3.2.1. Bộ SGK *Le francais* của Pháp

Mỗi quyển trong bộ sách *Le francais* của NXB Hachette dành cho một lớp, đều cấu tạo theo chủ đề của bài đọc; mỗi chủ đề học trong 2 tuần (12 ngày). Cách chọn, đặt tên và sắp xếp chủ đề không gò bó. Ví dụ, sách lớp 2 có những chủ đề sau: *Chân dung, Chuột và mèo, Đáy biển, Ông bà, Những con gấu, Mùa đông, Trò chơi và đồ chơi, Món ăn, Giã trang, Muông thú, Mùa xuân, Chim muông, Máy móc và người máy, Phù thủy và tiên, Nước và cát*.

Tâm điểm của mỗi chủ đề là hoạt động đọc với 5 văn bản, chia thành 2 cụm bài. Các hoạt động khác đều xoay quanh hoạt động này.

Văn bản mở đầu cụm bài thứ nhất, cũng là văn bản khởi động chủ đề, là một câu chuyện, thường có

dung lượng khá lớn. Ví dụ, văn bản mở đầu quyển lớp 2 dài tới 2 trang A4, đếm được 440 âm tiết, gấp 2 lần bài đọc 2 tiết ở sách *Tiếng Việt* lớp 2 hiện hành. Các bài đọc tiếp theo là một văn bản thông thường và một bài thơ. Cụm bài thứ hai gồm 2 bài đọc tăng cường nhằm hoàn thiện kĩ năng đọc cho HS.

Sau mỗi bài đọc đều có các câu hỏi tìm hiểu nội dung bài và sau mỗi cụm bài đọc đều có các mục *Ngữ pháp, Chính tả, Chia động từ, Từ vựng, Đọc - viết* (rèn kĩ năng đọc những âm dễ viết sai chính tả) và *Làm văn*.

Kết thúc mỗi bài học là mục *Trò chơi và Ôn tập*.

3.3.2.2. Bộ SGK Tiếng Anh của Ấn Độ

Cũng như bộ *Le francais* của Pháp, bộ SGK của Ấn Độ cấu tạo theo chủ đề của bài đọc; cách chọn, đặt tên và sắp xếp chủ đề không gò bó.

SGK lớp 1 có những chủ đề sau: *Hãy tự ngắm em ; Nhà của Ponni ; Chúng mình là bạn ; Selvi và Raja trên cánh đồng ; Trong vườn ; Run, run, run ; Trên đường ; Những người giúp đỡ ta ; Bên bờ biển*. Từ lớp 2 đến lớp 5, sách không có tên chủ đề; các bài học (unit) được triển khai xoay quanh một bài văn xuôi và một bài thơ, chỉ có tên các văn bản ấy. Tuy nhiên, có thể luận ra chủ đề từ nội dung các văn bản đọc hoặc nắm được chủ đề qua *Lời nói đầu* trong sách. Ví dụ, Mục lục SGK lớp 5 ghi "Bài 1. Văn xuôi: *Mẹ Trái Đất của chúng ta ; Thơ: Mong muốn và trả lời*". Trong *Lời nói đầu*, tác giả sách cho biết chủ đề của bài học này là "*Giữ lấy Trái Đất và môi trường của chúng ta*".

Một đặc điểm phân biệt bộ SGK Ấn Độ với bộ *Le francais* là sách có những ghi chú hướng dẫn việc làm của GV. Có thể hiểu đây là những quyển sách "hai trong một" - vừa là sách HS vừa là sách GV. Nhờ vậy mà ngay từ trang đầu quyển sách lớp 1 đã có những bài hát, những câu và đoạn văn khá dài, mặc dù HS chưa biết chữ.

Bộ SGK của Ấn Độ được xuất bản vào các năm 2010, 2011 nên thể hiện phương pháp dạy học theo định hướng giao tiếp (phương pháp giao tiếp) khá rõ. Sách các lớp 1, 2, 3 dạy các hiện tượng ngữ pháp như số ít, số nhiều, danh từ, động từ, tính từ, giới từ,... thông qua các trò chơi và bài tập. Chỉ từ sách lớp 4 trở lên mới có định nghĩa các hiện tượng từ vựng, ngữ pháp như đồng âm, đồng hình, đại từ nhân xưng,...

Có thể lấy ví dụ về phương pháp giao tiếp của bộ sách qua quyển SGK lớp 1. Mở đầu sách có một bài khởi động để giúp HS làm quen với hoạt động tập thể và hoạt động học tập. Bài khởi động có những hoạt động sau:

- *Em nghe, em hát*: Giới thiệu văn bản *Hello ! Hello ! Good morning*. Hướng dẫn GV tổ chức cho HS đứng vòng tròn, chào nhau và hát.

- *Em tô màu*: HS tô màu lên bông hoa sen trên

trang sách. Sau đó, GV tổ chức cho HS đứng vòng tròn, vỗ tay, phân biệt bên phải - bên trái.

- *Em đọc*: HS làm bài tập đánh dấu vào những hình nhất định trên trang sách theo yêu cầu để làm quen với thao tác “đọc” và quan sát.

Bài 1 có tên là *Hãy tự ngắm em* (Look at me) có những hoạt động sau:

- *Nghe đọc thơ*: Giới thiệu một bài thơ đơn giản với các hình minh họa để HS biết tên một số bộ phận cơ thể như mắt, mũi, miệng, răng, đầu, chân, ngón tay, ngón chân,...

- *Chúng em nghe, chúng em đọc*: HS nghe GV đọc các từ chỉ bộ phận cơ thể đã biết kèm hình minh họa trong sách. Sau đó, GV tổ chức cho HS đứng vòng tròn, chơi trò hỏi tên nhau.

- *Em nghe, em nói*: GV hỏi, HS trả lời. Ví dụ: (Chỉ vào mũi) *Đây có phải mũi không ? Phải ạ.* (Chỉ vào chân) *Đây có phải mũi không ? Không ạ.*

- *Em vẽ*: HS trả lời câu hỏi *Em là gái hay trai ?* rồi tô màu vào hình bên dưới câu tương ứng.

Tiếp theo, HS học cách giới thiệu về mình và người trong gia đình mình, rồi học các chữ cái *a, b, c, d* (nghe, đọc, viết).

Cuối cùng, mục *Em có thể* (I can) giúp HS tổng kết lại những điều đã học được thông qua các hình thức hoạt động nghe, nói, đọc, viết. Văn bản tập đọc khép lại Bài học 1 là một câu chuyện vui với nhiều chữ HS chưa hề biết, được “đọc với sự giúp đỡ của GV”.

Có thể nói bộ SGK của Ấn Độ đã tiếp cận với phương pháp tổ chức hoạt động nhưng các hoạt động về cơ bản vẫn được triển khai xoay xung quanh trục chủ đề của bài đọc.

3.3.3. Cấu trúc theo trục chủ đề của hoạt động

3.3.3.1. Bộ SGK của Hàn Quốc

Khác với loại sách cấu trúc theo chủ đề của bài đọc, các chủ đề trong bộ SGK Hàn Quốc được đặt tên theo hoạt động. Chẳng hạn, bài đầu tiên trong 3 cuốn SGK Quốc ngữ ở học kì 2 lớp 3 đều có tựa đề *Tìm hiểu và nói cho người khác biết về sự giống nhau và khác nhau giữa các sự vật*.

Theo Cho Jae Hyun và Bùi Mạnh Hùng, mỗi bài học đều có các phần *Giới thiệu, Các đơn vị của bài học, Ôn luyện, Nâng cao, Giải trí*. Chẳng hạn, sách dạy kĩ năng viết bắt đầu bài 1 bằng phần *Giới thiệu* với 2 bức tranh ở 2 trang khác nhau. Bức tranh thứ nhất vẽ hai người điều khiển 2 phương tiện giao thông khác nhau, một người lái xe máy và một người lái xe đạp. Phía dưới bức tranh là câu hỏi: *Xe máy và xe đạp có những điểm nào giống nhau và khác nhau ?* Bức tranh thứ hai vẽ hai đứa trẻ đang sắp xếp và phân loại nhiều đồ vật khác nhau dựa vào những điểm giống nhau và khác nhau về chức năng, hình dáng và chất liệu. Phía

trên bức tranh là lời yêu cầu: *Hãy nhận xét những điểm giống nhau và khác nhau giữa các đồ vật và viết ngay phía dưới đây.*

Tiếp theo là phần *Phương pháp quan sát* với 4 hoạt động học tập:

- Hoạt động 1: HS xem hình hai đứa trẻ với những câu đối thoại về những điểm giống nhau và khác nhau giữa xe máy và xe đạp.

- Hoạt động 2: HS tìm ra những điểm giống nhau và khác nhau giữa xe máy và xe đạp, sau đó điền thông tin vào bảng tổng hợp.

- Hoạt động 3: HS viết một văn bản ngắn trình bày những điểm giống nhau và khác nhau giữa xe máy và xe đạp.

- Hoạt động 4: HS trao đổi với nhau để rút ra phương pháp viết một văn bản trình bày những điểm giống nhau và khác nhau giữa các sự vật.

Phần *Tôi muốn biết* là phần thực hành viết một văn bản trình bày những điểm giống nhau và khác nhau giữa các sự vật. Phần này có 5 hoạt động học tập: 1) Tìm hiểu xe buýt và xe lửa; 2) Viết ra những điều mà HS thu nhận được; 3) Điền thông tin vào bảng tổng hợp; 4) Viết một văn bản ngắn trình bày những điểm giống nhau và khác nhau giữa xe buýt và xe lửa; 5) Trao đổi bài viết với bạn cùng lớp để thấy được các ưu điểm và hạn chế nhằm hoàn thiện bài viết của mình.

Phần *Ôn luyện* yêu cầu HS kiểm tra lại bài viết của mình; sau đó tìm ra những điểm giống nhau và khác nhau giữa quả bóng đá và quả bóng chuyền, điền nội dung vào bảng, viết văn bản về những điểm giống nhau và khác nhau đó và trao đổi bài viết với bạn cùng lớp.

Phần *Nâng cao* yêu cầu HS xem lại bài vừa viết; sau đó chọn một trong hai bài tập để viết một văn bản về những điểm giống nhau và khác nhau giữa các sự vật.

Phần *Giải trí* có tựa đề *Ngôn ngữ của chúng ta rất giàu đẹp*. Trong phần này có một bức tranh lớn vẽ một trò chơi dân gian của trẻ em. SGK đưa ra một số từ có liên quan đến trò chơi đó và đề nghị HS tìm những từ đồng nghĩa. Mục đích của phần này là khuyến khích HS chú ý đến vẻ đẹp của ngôn ngữ dân tộc.

SUMMARY

The article analyzes several sets of foreign textbooks, e.g. the set of Le Francais textbooks from France, the set of English textbooks from India, South Korea, Colombia..., based on which experiences and lessons are drawn for the compilation of textbooks in Vietnam.

(Còn nữa)